

**NASILJE U PORODICI U MEĐUNARODNOM PRAVU I
KRIVIČNOPROCESNI ASPEKTI OVOG NASILJA U
BOSNI I HERCEGOVINI**

Prof. dr Vladimir M. Simović

*tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine i vanredni profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu
Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci i Pravnog fakulteta Univerziteta Vitez u Travniku*

Akademik prof. dr Miodrag N. Simović

*potpredsjednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, redovni profesor Pravnog fakulteta
Univerziteta u Banjoj Luci i redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*

Sažetak: *Nasilje u porodici, kao specifičan društveni fenomen, kriminološka pojava, ali i težak oblik ispoljavanja kriminaliteta nasilja tek u posljednje vrijeme izaziva pojačanu pažnju međunarodne zajednice, ali i zakonodavca u pojedinim državama, kao i pažnju nadležnih državnih organa, stručne i opšte javnosti. To je i razumljivo jer se radi o specifičnim, često perfidnim, više-manje prikrivenim oblicima fizičkog, psihičkog, ekonomskog, seksualnog ili sličnog nasilja između bliskih srodnika ili lica u partnerskim odnosima.*

I pored toga, tek u novije vrijeme Bosni i Hercegovini se preduzimaju organizovani društveni napori da se spriječe i suzbiju ovi oblici protivpravnog, nedozvoljenog, zabranjenog ponašanja između članova iste porodice ili porodične zajednice, bez obzira na to da li je srodstvo zasnovano na krvnoj ili adoptivnoj vezi. Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici je u Bosni i Hercegovini predviđeno u porodičnim i krivičnim zakonima i zakonima o zaštiti od nasilja u porodici. Ova zakonska rješenja definišu pojam, sadržinu i karakteristike, te oblike i vidove ispoljavanja nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici, kao i sistem preventivnih i represivnih (krivičnopravnih i prekršajnih) mjera za njegovo sprječavanje i suzbijanje. Ova zakonska rješenja svoje uporište imaju u nizu relevantnih međunarodnih dokumenata.

Ključne riječi: *nasilje, porodica, krivični postupak, međunarodni standardi, Bosna i Hercegovina.*

1.Uvodne napomene

Kriminalitet nasilja je vjerni i neumitni pratilac razvoja ljudske civilizacije. U najširem smislu, države, posebno u prvom periodu ljudske historije, nastajale su, ali i nestajale u nasilnim oružanim sukobima, većeg ili manjeg intenziteta i obima. Takođe, istoriju razvoja ljudskog društva prate od najstarijih vremena različiti oblici nasilnih napada na život i tjelesni integritet drugih ljudi. Nekada su to pojedinačni, izolovani akri, nedozvoljena ponašanja, a nekada su oni bili upravo rezultat prethodno nanijetih posljedica smrti ili teškog telesnog povređivanja, kada je dolazilo do primjene osvete, krvne osvete, bezobzirne osvete ili starog talionskog principa oko za oko, zub za zub.

Tako se krvni delikti javljaju među prvim oblicima zabranjenih, proskribovanih i kažnjivih ponašanja, pored delikata protiv vladara, države i crkve. Ubrzo, ali i paralelno sa njima javljaju se i nasilni seksualni delikti upravljani protiv polne slobode drugih lica, bez obzira na pol. Sa prerastanjem prvobitne zajednice u prve organizovane oblike društvene organizacije i nastankom privatne svojine, javljaju se postepeno i imovinski delikti, kako obični (krađa, prevara, paljevina), tako i nasilni delikti upereni protiv imovine drugih lica ili uže ili šire zajednice (razbojništvo, razbojnička krađa, iznuda).

Slična je situacija i u Bosni i Hercegovini. Iako sve do 19. vijeka na ovom području nije bilo sistematizovanih pravnih propisa iz oblasti kaznenog (krivičnog i prekršajnog) zakonodavstva, već su se dugo primjenjivali propisi običajnog prava, ali i kanun-name (iz perioda otomanske vladavine), to ne

znači da pojedini oblici kriminaliteta nasilja nisu bili kažnjavani, sistemom kazni koji je bio prilagođen potrebama onoga vremena. Među takvim oblicima nasilja su bili prisutni i oni koji su se odigravali među članovima iste porodice ili zajedničkog domaćinstva ili između srodnika.

2. Nasilje u porodici u međunarodnom pravu

Nasilje u porodici je više vijekova, zapravo, od početka pisane pravne istorije (iz perioda starog vijeka - Hamurabijev zakonik, Ur-Nammuov zakonik, Bilalamov zakonik, Gortinski zakonik, Zakon XII tablica ili iz perioda srednjeg vijeka - Dušanov zakonik, Zakon sudnji ljudem, kratka i šira verzija Ruske pravde, Salijski zakonik, Zemljoradnički zakon, Ekloga, Vinodolski zakon i dr.), poznato u ljudskoj i društvenoj stvarnosti gotovo svih država (Buzawa, Buzawa, 1996: 118-132) bez obzira na različite uglove posmatranja na ovu pojavu (od kažnjavanja i proskribovanja njihovih učinilaca ili žrtava, do odobravanja ovakvih postupaka kao društveno dopuštenih ponašanja).

Ipak se svijest o potrebi kažnjavanja za ovakva protivpravna i nedopuštena ponašanja rađa tek poslednjih decenija, istina u početku stidljivo. Ova je promjena, u prvom redu, rezultat napora da se na širem planu, prvo u međunarodnoj zajednici (Javier, Herron, Bergman, 1996: 67-91), a potom i u pojedinim državama, podigne svijest o potrebi zaštite svakog člana porodice i svih njih zajedno od svih oblika nasilja (fizičkog, psihičkog, verbalnog, seksualnog i dr.).

U okviru međunarodnih dokumenata koji se bave problematikom sprečavanja i suzbijanja nasilja u porodici (Schornstein, 1997: 89-104) ili porodičnoj zajednici (kao i nasilja nad ženama i nasilja nad djecom, odnosno drugih oblika rodno zasnovanog nasilja), razlikuju se: a) univerzalni dokumenti - donijeti u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija ili njenih pojedinih organa i b) regionalni dokumenti - donijeti u okviru regionalnih organizacija, odnosno Savjeta Evrope, kao najznačajnije regionalne orgaizacije sa aspekta Bosne i Hercegovine (Petrović, Jovašević, 2010: 112-119).

Tako je u okviru međunarodne zajednice od strane Organizacije Ujedinjenih nacija u Njujorku donijeto, posebno u novije vrijeme, više međunarodnih dokumenata (Pavišić, Bubalović, 2013: 67-74). Svi oni imaju zajednički cilj - da predvide sistem mjera, preporuka, organa, sredstava i postupaka koji treba da dovedu do suzbijanja nasilja u porodici, nasilja nad ženama, nasilja nad djecom i drugih sličnih nedopuštenih nasilnih ponašanja među bliskim licima, odnosno ako to nije moguće, onda do njegovog sprečavanja i smanjenja (Andrus, 2015: 178-196).

U okviru univerzalnih međunarodnih dokumenata koji direktno (neposredno) ili indirektno (posredno) imaju za cilj sprečavanje i suzbijanje svih oblika nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici (Jarić, 2015: 55-74), uključujući i nasilja nad ženama i djecom, naročito se ističu sledeći dokumenti (Aranson, 1996: 89-103): (1) Konvencija Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW, 1979) i Opcioni protokol uz ovu konvenciju (1999); (2) Opšta preporuka 4 broj 19 Komiteta za ukidanje svih oblika diskriminacije žena (Komiteta CEDAW) o nasilju nad ženama, (3) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966); (4) Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966); (5) Konvencija o zabrani torture i drugih vrsta mučenja, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja (1984); (6) Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989) i Opcioni protokoli uz ovu konvenciju (2000); (7) Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima lica sa invaliditetom (2006); (8) Deklaracija Ujedinjenih nacija o ukidanju nasilja nad ženama (1993) i (9) Pekinška deklaracija i platforma za akciju (1995) (Buzawa, Buzawa, 1996: 89-102).

U okviru ostalih regionalnih međunarodnih dokumenata koji su donijeti u okviru i pod okriljem Evropske unije i Savjeta Evrope¹ od značaja za nacionalna zakonodavstva u sprečavanju i suzbijanju svih oblika rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad decom ili nasilja nad ženama, odnosno nasilja u partnerskim odnosima su sljedeći dokumenti Evropske unije: (1) Povelja o osnovnim pravima Evropske unije (član 4); (2) Rezolucija Evropskog parlamenta o potrebi ustanovljavanja kampanje širom Evropske unije za nultu toleranciju prema nasilju nad ženama iz 1997. godine; (3) Rezolucija Evropskog parlamenta o trenutnoj situaciji u borbi protiv nasilja nad ženama i budućim akcijama iz 2006. godine i (4) Rezolucija Evropskog parlamenta o suzbijanju nasilja nad ženama iz 2009. godine (Jovašević, Ikanović, 2015: 98-102).

¹ Mišljenje Ministarstva za ekonomske odnose i regionalnu saradnju Republike Srpske, broj 17.03-020-1068/14 od 30. aprila 2014. godine.

Među regionalnim dokumentima Savjeta (vijeća) Evrope od značaja za nacionalna zakonodavstva u oblasti sprečavanja i suzbijanja nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici relevantne su sljedeće konvencije (Matijević, 2010: 195-209): (1) Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS broj 5, 1950); (2) Evropska socijalna povelja (ETS broj 35, 1961), koja je revidirana 1996. godine (ETS broj 163); (3) Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (CETS broj 210); (4) Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (ETS broj 197, 2005) i (5) Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (ETS broj 201, 2007).

Pored konvencija (kao međunarodnih dokumenata koji imaju obavezujuću pravnu snagu za države potpisnice), Savjet Evrope je takođe donio i niz preporuka. Među preporukama Savjeta ministara Savjeta Evrope su od posebne vrijednosti i uloge u suprotstavljanju različitim oblicima nasilja u porodici i partnerskim odnosima sljedeći dokumenti: (1) Preporuka (2002)⁵ Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja; 2) Preporuka Komiteta ministara broj R (85) 4 o nasilju u porodici; (3) Preporuka Komiteta ministara broj R (87) 21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije; (4) Preporuka (2006)⁸ Komiteta ministara državama članicama o podršci žrtvama zločina; (5) Preporuka CM/Rec(2007)17 o standardima i mehanizmima rodne ravnopravnosti; (6) Preporuka Savjeta Evrope od 3. oktobra 2008. godine broj 1847 (2008) o borbi protiv nasilja nad ženama (Odeljan, 2013: 258-267) i (7) Preporuka CM/Rec(2010)10 o ulozi žena i muškaraca u prevenciji i razrješenju sukoba i izgradnji mira (Tejić, Nikolić Ristanović, Dokmanović, 2007: 117-128).

Na bazi rješenja sadržanih u navedenim međunarodnim (univerzalnim i regionalnim) dokumentima (Pavišić, 2006: 78-87) od posebnog značaja je Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici² iz 2011. godine (poznata i kao Istanbulska konvencija) koja predviđa široku lepezu različitih mjera, sredstava i postupaka za sprječavanja, prevenciju, suzbijanje i zaštitu od nasilja u porodici, kao i kaznenu (uz građansku i upravnu - administrativnu) odgovornost njihovih učinilaca (Davis, 1998: 156-176).

3. Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Najznačajniji regionalni međunarodni dokumenat donijet u okviru Savjeta Evrope, čiji standardi predstavljaju temelj za jedinstvenu, sistematizovanu i organizovanu aktivnost svih nadležnih državnih organa i drugih društvenih institucija (u oblasti zdravstva, obrazovanja, vaspitanja, socijalne zaštite, informisanja i dr.) jeste Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici³, koja je donijeta na ministarskoj konferenciji u Istanbulu 11. maja 2011. godine (pa se otuda često i naziva Istanbulska konvencija ili „istanbulski standardi“) (Gasmi, 2014: 37-56). Osnovni je cilj Konvencije da izrazi javnu osudu svih vidova i oblika ispoljavanja nasilja u porodici, rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad ženama, nasilja u partnerskim odnosima i sl.

3.1. Načela i ciljevi Konvencije

U osnovi ovih organizovanih napora međunarodne zajednice se nalaze principi (načela) među kojima se posebno ističu (Kovaček Stanić, Samardžić, 2014: 93-115): (a) nasilje nad ženama predstavlja manifestaciju istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca, koji su potom i doveli do dominacije i diskriminacije nad ženama od strane muškaraca, kao i do sprječavanja napredovanja žena u punoj mjeri; (b) strukturna priroda nasilja nad ženama se javlja kao rodno zasnovano nasilje, (c) nasilje nad ženama predstavlja jedan od ključnih društvenih mehanizama kojima se žene primoravaju da budu u podređenom položaju u odnosu na muškarce; (d) žene, a posebno djevojčice su često izložene teškim oblicima nasilja poput nasilja u porodici, seksualnog uznemiravanja, silovanja, prinudnog braka, krivičnih djela koja su izvršena u ime tzv. „časti“ i genitalnog sakaćenja. To sve, u krajnjoj liniji, predstavlja različite oblike i vidove ispoljavanja ozbiljnog kršenja ljudskih prava žena i djevojčica, ali i glavnu prepreku za ostvarivanje jednakosti između žena i muškaraca (Hampton, 1998: 118-135); (e) žene i djevojčice su izložene većem riziku od rodno zasnovanog nasilja od muškaraca i (f) nasilje u

² „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - Međunarodni ugovori“, broj 19/13.

³ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - Međunarodni ugovori“, broj 19/13.

porodici pogađa žene neravnomjerno, iako je činjenica da i muškarci takođe mogu biti žrtve nasilja u porodici.

U nastojanju da prepozna i definiše široko rasprostranjenu pojavu nasilja u porodici uopšte, a naročito u odnosu na djecu (Konstantinović Vilić, 2013: 77-92), te da se, kako piše u preambuli Konvencije, Evropa oslobodi od svih oblika ispoljavanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici uopšte, u doba mira, ali i u doba rata (ratna silovanja), Savjet Evrope je donoseći Konvenciju o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici postavio pred sebe velike (ali i ostvarive) ciljeve. Oni su jasno navedeni u odredbi člana 1 Konvencije. To su sljedeći ciljevi: (a) zaštita žena od svih vidova nasilja i sprečavanje, procesuiranje i eliminisanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici; (b) doprinos suzbijanju svih oblika diskriminacije nad ženama i promocija suštinske jednakosti između žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena; (c) izrada sveobuhvatnog okvira, politika i mjera zaštite i pomoći svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici; (d) promocija međunarodne saradnje u pogledu eliminisanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici; (e) pružanje podrške i pomoći organizacijama i organima unutrašnjih poslova (policiji) u djelotvornoj saradnji da bi se usvojio obuhvatni pristup eliminisanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici i (f) ustanovljavanje posebnog mehanizma za praćenje u cilju djelotvorne, efikasne, kvalitetne i zakonite primjene Konvencije od svih država ugovornica.

3.2. Krivična dela nasilja u porodici

U odredbi člana 3 Konvencija je odredila pojam, elemente i karakteristike, te specifična obilježja nasilja nad ženama prevashodno, odnosno nasilja u porodici uopšte (Petrić, Vidović, Žigić, 2012: 38-51). Prema ovim rješenjima, nasilje nad ženama se određuje kao kršenje ljudskih prava, ali i oblik diskriminacije nad ženama. Kao takav, on sva djela rodno zasnovanog nasilja označava kao ona koja dovode do ili mogu da dovedu do: a) fizičke, b) seksualne, c) psihičke i d) finansijske povrede ili patnje za žene.

Međutim, nasilje nad ženama takođe obuhvata i: (a) prijetnju vršenjem takvih kažnjivih ponašanja - to je svaka usmena ili pisana (pa čak i simbolična) izjava ili na drugi način stavljanje u izgled drugom licu da će prema njemu ili njemu bliskom licu biti nanijeto kakvo zlo u smislu navedenih oblika nasilja; (b) sve oblike prinude (uticanja na volju drugog lica u pravcu donošenja određene odluke ili odluke sa određenom sadržinom) i (c) neovlašćeno (proizvoljno, van zakonskih uslova i postupka) lišavanje ili oduzimanje slobode kretanja, kako u javnom, tako i u privatnom životu.

Pored nasilja nad ženama, Konvencija određuje i pojam nasilja u porodici (Čović, 2013: 279-292). Time su postavljeni jednoobrazni standardi za propisivanje ovog krivičnog djela u svim nacionalnim zakonodavstvima država koje su članice Savjeta Evrope kao najznačajnije regionalne političke organizacije u Evropi. Kao nasilje u porodici se smatra svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog, odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio isto boravište sa žrtvom.

I, konačno, Konvencija određuje bitna obilježja pojma rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Tako se, prema slovu Konvencije, kao rodno zasnovano nasilje nad ženama smatra ono koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno pogađa žene (pri čemu pojam „žena” uključuje i djevojke - djecu uzrasta ispod 18 godina života).

Konvencija iz Istanbula je, pored određivanja pojma i karakteristika nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, propisala i druga kažnjiva ponašanja kao krivična djela koje je preporučila pojedinim državama potpisnicama da in unesu u nacionalno krivično zakonodavstvo, uz određenu vrstu kazne za njihove učinioce (Petrić, Husić, Šiljak, 2018). Među tim krivičnim djelima nasilja se ističu sljedeća (Petrić, Vidović, Žigić, 2012: 38-51): (1) psihičko nasilje (član 33 Konvencije) predstavlja svako namjerno (umišljajno) ponašanje, koje ozbiljno narušava psihički integritet nekog lica prinudom, odnosno prijetnju takvim ponašanjem; (2) proganjanje (član 34 Konvencije) je svako namjerno (umišljajno) ponašanje ponavljanjem prijetnji upućenih drugom licu, koje uzrokuju da se ono plaši za svoju bezbjednost; (3) fizičko nasilje (član 35 Konvencije) predstavljaju sva namjerno (umišljajno) izvršena djela fizičkog nasilja nad drugim licem; (4) seksualno nasilje, uključujući silovanje (član 36 Konvencije) obuhvata različite vidove namjernog ponašanja kao što su: a) vaginalna, analna

ili oralna penetracija seksualne prirode na tijelu drugog lica bez njenog, odnosno njegovog pristanka, korišćenjem bilo kog dijela tijela, odnosno predmeta, b) druge seksualne radnje sa licem bez njenog, odnosno njegovog pristanka i c) navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji sa trećim licem bez njenog, odnosno njegovog pristanka.

Pri tome, Konvencija zahtijeva da pristanak drugog lica (oštećenog) mora da bude dobrovoljan, odnosno da je nastao kao ishod, rezultat slobodno ispoljene volje lica što se kao faktičko pitanje procjenjuje u svakom konkretnom slučaju. Interesantno je i rješenje Konvencije prema kome se ova krivična djela mogu izvršiti nad sadašnjim, ali i bivšim supružnicama ili partnerkama.

Prinudni brak (član 37 Konvencije) se određuje kao prisiljavanje (prinuda) odraslog lica ili djeteta da stupi u brak sa učiniocem djela. Takođe se kao zabranjene i kažnjive radnje smatraju i podstrekavanje (podsticanje), odnosno namamljivanje odraslog lica ili djeteta na teritoriju strane ili države, koja nije njena država boravišta, s ciljem njihovog prinuđavanja na stupanje u brak.

Genitalno sakaćenje žena (član 38 Konvencije) obuhvata različite oblike i vidove namjernog (umišljajnog) ponašanja kao što su: a) obrezivanje, infibulacija ili bilo kakvo drugo sakaćenje cijelih, odnosno bilo kog dijela ženskih malih i velikih usmina ili klitoris, b) prinuda i navođenje žena da se podvrgnu nekoj od navedenih radnji i c) podsticanje, prinuda, odnosno navođenje djevojčice na neku od navedenih radnji.

Prinudni abortus i prinudna sterilizacija (član 39 Konvencije) se sastoje u namjernom (umišljajnom) preduzimanju sljedećih radnji kao što su: a) abortus žene bez njenog prethodnog i informativnog pristanka i b) operacija u svrhu ili uz ishod onemogućavanja prirodne reprodukcije kod žene bez njenog informativnog pristanka ili razumijevanja procedure.

Posljednje krivično djelo predviđeno Konvencijom nosi naziv „Seksualno uznemiravanje“. Ono je utvrđeno članom 40 Konvencije. Predstavlja svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrede dostojanstva lica, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća, odnosno uvredljiva atmosfera.

Pored određivanja opisa pojedinih krivičnih djela nasilja nad ženama, nasilja u porodici ili rodno zansovanog nasilja nad ženama, Konvencija je u odredbi člana 41 izričito propisala krivičnu odgovornost i za sljedeće oblike njihovog ispoljavanja kao što su (Marcus, 67, 2014: 13-24): a) umišljajno izvršenje krivičnih djela, b) pokušaj (započinjanje izvršenja) krivičnih djela, c) saučesništvo u obliku podstrekavanja kao samostalno krivično djelo (umišljajno navođenje, uticanje na drugo lice u smislu da ono samo donese odluku o izvršenju krivičnih djela) i d) saučesništvo u obliku pomaganja kao samostalno krivično djelo (umišljajno stvaranje uslova i pretpostavki, odnosno omogućavanje izvršenja uopšte ili olakšavanje izvršenja krivičnih djela).

Za učinioce navedenih krivičnih djela Konvencija, pored kazne zatvora, propisuje, u odredbi člana 45, primjenu specifičnih, specijalnih krivičnihopravnih mjera. To su: a) praćenje, odnosno nadzor osuđenih lica i b) ukidanje prava na roditeljstvo, ukoliko se princip najboljeg interesa za dijete ne može garantovati ni na koji drugi način, a što može da obuhvati i bezbjednost žrtve (Petrić, Vidović, Žigić, 2012: 38-51).

Konvencija, takođe, nacionalnim krivičnim zakonodavstvima, predlaže da se u postupku odmjerenosti kazne učiniocima taksativno navedenih krivičnih djela posebno uzmu u obzir sljedeće otežavajuće okolnosti (član 46), ako ne predstavljaju elemente bića osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela (princip zabrane dvostrukog vrednovanja). To su sljedeće otežavajuće okolnosti: a) krivično djelo učinjeno nad bivšom ili sadašnjom supružnicom ili partnerkom u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom od strane člana porodice ili lica, koje živi zajedno sa žrtvom, odnosno lica koje je zloupotrijebilo svoj autoritet, b) ponovljeno krivično djelo (specijalni povrat), odnosno srodno djelo, c) krivično djelo učinjeno nad licem koje je postalo ugroženo usljed određenih okolnosti (posebno svojstvo oštećenog lica), d) krivično djelo učinjeno nad djetetom ili u prisustvu djeteta (uzrast oštećenog lica u vrijeme izvršenja djela - uzrast do 14 godina), e) krivično djelo učinjeno od strane dva ili više udruženih lica (grupni, organizovani način vršenja djela), f) krivično djelo kome je prethodilo ili ga je pratilo ekstremno nasilje, g) krivično djelo učinjeno na opasan način - uz upotrebu oružja ili uz prijetnju upotrebom oružja, h) krivično djelo sa ozbiljnim fizičkim, odnosno psihičkim posljedicama za žrtvu i i) ako je učinilac prethodno osuđivan za krivična djela slične prirode (specijalni povratnik).

3.3. Mjere prevencije nasilja u porodici

Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, pored određivanja pojma, elemenata bića, karakteristika, te oblika i vidova ispoljavanja pojedinih krivičnih djela nasilja u porodici (nasilja nad ženama, nasilja nad djecom, nasilja nad starima, rodno zasnovanog nasilja sl.), propisuje i sistem preventivnih mjera (mjera opšte i specijalne prevencije), odnosno mjera sprječavanja ovih oblika nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Jovašević, 2013: 73-88). Sve ove mjere imaju isti cilj, a to je da izbjegniju pojavu nasilja u porodici ili nasilja nad ženama ili da ove oblike nasilja svede na prihvatljiv minimum (Samardžić, 2012: 423-442). Tako, ova konvencija predlaže sljedeće obaveze za države - njene potpisnice (član 12):

a) da preduzmu sve neophodne mjere u promociji promjena društvenih i kulturnih obrazaca ponašanja žena i muškaraca s ciljem iskorjenjivanja predrasuda, običaja, tradicije i drugih praksi, koje se zasnivaju na ideji inferiornosti žena, odnosno na stereotipnim ulogama žena i muškaraca;

b) da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mjere u prevenciji svih oblika nasilja u porodici ili nasilja nad ženama koje je izvršeno od svakog fizičkog, odnosno pravnog lica;

c) da se posebna pažnja posveti odgovarajućim specifičnim potrebama lica ugroženih određenim okolnostima i da se oni postave u središte ljudska prava svih žrtava;

d) da preduzmu sve neophodne mjere u podsticanju svih članova društva, posebno muškaraca i dječaka, da aktivno doprinose sprečavanju svih oblika nasilja u porodici ili nasilja nad ženama;

e) da se kultura, običaji, religija, tradicija ili takozvana „čast” ne smatraju opravdanjem za izvršenje ili tolerisanje bilo kojeg djela nasilja i

f) da preduzmu sve neophodne mjere u promociji programa i aktivnosti za osnaživanje žena (Tejić, Nikolić Ristanović, Dokmanović, 2007: 78-93).

Za prevenciju svih oblika nasilja u porodici i posebno nasilja nad ženama Konvencija uspostavlja sistem hitnih mjera zaštite (član 52) (Odeljan, 2013: 258-267). To znači da su u situacijama kada postoji neposredna opasnost od vršenja nasilja u porodici - nadležni državni organi imaju ovlaštenje da izdaju određene naloge izvršiocu nasilja u porodici. Naravno, ove se hitne mjere, na žalost, primjenjuju *post delictum*, naime, tek kada je već izvršeno neko krivično djelo nasilja u porodici. Njihovom primjenom se, naime, sprječava ponavljanje (recidiv) ovakvog nasilnog ponašanja, što treba u prvom redu da zaštiti interes žrtve (oštećenog lica).

Među ovim mjerama se po svom značaju, prirodi i dejstvu naročito izdvajaju: a) obaveza učinioca nasilja da napusti mjesto stanovanja žrtve ili ugroženog lica u dovoljnom vremenskom periodu i b) obaveza učinioca da ne smije da povrijedi boravište, odnosno da stupi u kontakt sa žrtvom ili ugroženim licem.

Mjere zabrane prilaska, odnosno zaštite (iz člana 53) treba da budu dostupne svim žrtvama različitih oblika i vidova nasilja i bez nepotrebnih finansijskih ili administrativnih opterećenja za žrtvu. One se izriču na određeni vremenski period ili dok se ne izmijene, odnosno ukinu. Izdaju se na *ex parte* osnovi sa neposrednim dejstvom, te su dostupne nezavisno od sudskih postupaka ili uz druge sudske postupke koji se istovremeno vode u vezi ili povodom izvršenog djela nasilja u porodici.

Među preventivnim mjerama opšteg (generalnog) karaktera Konvencija veliki akcenat stavlja na podizanje svijesti građana (član 13). Tako su države (njene potpisnice) obavezne da, redovno i na svim nivoima, propagiraju, odnosno sprovode kampanje ili programe podizanja svijesti u javnosti o različitim manifestacijama svih oblika i vidova ispoljavanja nasilja u porodici ili nasilja nad ženama, a naročito o njihovim posljedicama za djecu i potrebe da se takvo nasilje spriječi u saradnji sa: a) državnim institucijama za ljudska prava i tijelima za ravnopravnost, b) civilnim društvom i c) nevladinim organizacijama, posebno onim koje se bave zaštitom ženskih prava.

Mjere prevencije svih oblika i vidova ispoljavanja nasilja u porodici ili nasilja nad ženama, koje Konvencija uspostavlja, naročito se odnose na: a) obrazovanje, b) privatni (nejavni) sektor i c) sredstva informisanja. Međutim, naravno da veliku ulogu i značaj imaju i različiti oblici podrške žrtvama nasilja u porodici.

Sistem obrazovanja i obuke je stavljen na prvo mjesto u sistemu preventivnih mjera protiv nasilja u porodici (član 14 Konvencije). Tako su države obavezne da preduzmu sve neophodne korake za uvođenje nastavnog materijala u svim nivoima školskog obrazovanja (zavisno od uzrasta) o pitanjima kao što su: a) jednakost žena i muškaraca, b) nestereotipne rodne uloge, c) uzajamno poštovanje, d) nenasilno razrješenje sukoba u međuljudskim odnosima, e) rodno zasnovano nasilje nad ženama i f) pravo na lični integritet. Pored formalnog obrazovnog procesa, ova načela se moraju promovisati i u

različitim neformalnim obrazovnim ustanovama, kao i u sportu, kulturnim i rekreativnim ustanovama, te sredstvima javnog informisanja (Čović, 2013: 279-292).

Među preventivnim obrazovnim mjerama naglašen je značaj obuke stručnjaka (član 15 Konvencije). Naime, obuka stručnjaka treba da obuhvati napore da se ojača odgovarajuća obuku zaposlenih lica koji se u svakodnevnom radu u različitim institucijama bave žrtvama ili učiniocima svih djela nasilja u porodici, kao i nasilja nad ženama sa ciljem sprječavanja i otkrivanja takvog nasilja, jednakosti između žena i muškaraca, potrebama i pravima žrtava, kao i o sprječavanja sekundarne viktimizacije.

U prevenciji različitih oblika nasilja u porodici ili nasilja nad ženama posebnu ulogu ima privatni (civilni) sektor (udruženja građana, nevladine organizacije i dr.), kao i sredstava javnog informisanja i komuniciranja (član 17 Konvencije).

Uz poštovanje slobode izražavanja i njene nezavisnosti koja je garantovana ustavima kao najvišim aktima, države su takođe obavezne da podstiču privatni sektor, sektor za informacione i komunikacione tehnologije i sredstva javnog informisanja na učešće u razradi i sprovođenju politika i uspostavljanja smjernica i sopstvenih regulatornih standarda za sprječavanje nasilja nad ženama i veće poštovanje njihovog dostojanstva. U saradnji sa privatnim sektorom (udruženjima građana, nevladinim organizacijama itd.) države postepeno razvijaju osnovu za promociju sposobnosti kod djece, roditelja i vaspitača u radu u informaciono-komunikacionom okruženju, koje omogućava pristup degradirajućem sadržaju seksualne ili nasilne prirode, a koji može biti štetan.

4. Strategija suzbijanja nasilja u porodici

Okvirnu Strategiju za provedbu Konvencije Savjeta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2015-2018. godine)⁴ je u julu 2015. godine usvojio Savjet ministara Bosne i Hercegovine. Ona je imala za cilj da osigura dosljednu, kvalitetnu i djelotvornu provedbu navedene konvencije. Njenim prihvatanjem (kao šesta država u Evropi) Bosna i Hercegovine se obavezala na preduzimanje zakonodavnih i drugih mjera za osiguranje pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za: a) prevenciju nasilja nad ženama, b) zaštitu žrtava nasilja i c) kažnjavanje učinilaca krivičnih djela nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

U oblasti zaštite i podrške žrtvama nasilja, Bosna i Hercegovina je zabilježila značajne rezultate kao ishod rada vladinih institucija, u saradnji sa nevladinim organizacijama, na uspostavljanju relevantnog zakonodavnog, institucionalnog i organizacionog okvira. Ključne pretpostavke za pružanje zaštite i podrške žrtvama su kreirane usvajanjem odgovarajućih zakona o zaštiti od nasilja u porodici⁵ koji predviđaju multidisciplinarni pristup pružanju zaštite žrtvama nasilja kroz sljedeće mjere: a) udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor, b) zabrana približavanja i kontaktiranja sa žrtvom nasilja, c) zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju, d) obavezni psihosocijalni tretman, e) obavezno liječenje od zavisnosti i f) privremeno lišenje slobode i zadržavanje.

Pristup pravdi za žrtve nasilja nad ženama i u porodici se sastoji iz nekoliko ključnih elemenata. To su: a) inkriminacija nasilja u porodici u krivičnom zakonodavstvu da bi se omogućilo efikasno procesuiranje učinilaca ovih djela u krivičnom postupku, b) obaveza prijavljivanja nasilja svih lica: građana, članova porodice, obrazovnih, zdravstvenih i drugih ustanova koje za to saznaju nadležnim organima, c) obaveza nadležnih državnih organa na izricanje hitnih mjera zaštite žrtve i njene djece, d) efikasna istraga djela nasilja, e) zaštita svjedoka, f) dostupnost pravne pomoći žrtvama, g) kažnjavanje učinilaca nasilja srazmjerno težini učinjenog djela i h) osiguranje naknade štete žrtvi.

Ipak, Strategija konstatuje da dosadašnja kaznena politika u procesuiranju predmetima izvršenih krivičnih djela nasilja u porodici pokazuje značajan udio (Babović, Pavlović, Ginić, Karadinović, 2013: 19-31): a) izricanja uslovnih osuda, b) izricanja kazni, na donjoj granici ili ispod granice posebnog

⁴ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 75/15.

⁵ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 102/12, 108/13, 82/15 i 84/19); Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, broj 20/13 i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“, broj 7/18).

minimumu kazne propisane zakonom, c) primjene blaže pravne kvalifikacije krivičnog djela, d) nespremnosti da se nasilje u porodici procesuiru u sticaju sa drugim krivičnim djelima protiv života i tijela, sloboda i prava, polne slobode, časti i ugleda i dr., e) neprimjenjivanja opozova uslovne osude zbog izvršenja novog krivičnog djela u toku trajanja vremena provjeravanja, f) rijetkog uzimanja u obzir pri odmjerenju kazne učiniocu krivičnih djela otežavajućih okolnosti i g) rijetkog izricanja zaštitnih mjera za žrtve. Zbog toga se u Strategiji zaključuje da se „krivična djela nasilja nad ženama i nasilja u porodici ne shvataju kao prijetnja ličnoj sigurnosti pojedinaca, niti da predstavlja ozbiljan društveni problem“ (Karađinović, 2010)

U suprotstavljanju svim oblicima nasilja u porodici, nasilja nad žena ili rodno zansovanog nasilja u Bosni i Hercegovini se, pored brojnih zakonodavnih, organizacionih i institucionalnih promjena, i dalje mogu uočiti sljedeći problemi: a) niska je i dalje stopa prijavljivanja izvršenih (i pokušanih) krivičnih djela nasilja nad ženama i nasilja u porodici, b) čak i kada ova krivična djela prijavljena policiji, često je dolazilo u praksi do neprepoznavanja učinjenog djela kao krivičnog, već se ono tretiralo kao lični, privatni ili porodični problem, c) prisutne su u praksi i dalje blage pravne kvalifikacije učinjenog krivičnog djela nasilja od strane tužilaca, d) u sudskim postupcima pred nadležnim krivičnim sudovima je konstatovano da se često na glavnim pretresima tužioc i uglavnom oslanjaju na svjedočenja oštećene i optuženog, a eventualno drugih svjedoka, dok se se tokom istrage nedovoljno angažuju na prikupljanju drugih dokaza kao što su npr. medicinsko vještačenje povreda, foto-dokumentacija povreda i dr. i e) često se sudski postupci okončavaju blažom kvalifikacijom učinjenog krivičnog djela upravo zbog nedostatka dokaza (Buljan-Flander, Kocijan-Hercigonja, 2003: 78-119).

Međutim, prije donošenja Okvirne strategije za provedbu Konvencije Saveta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2015-2018. godine) Savjeta ministara Bosne i Hercegovine, u Republici Srpskoj je u maju 2014. godine Narodna skupština Republike Srpske usvojila Strategiju za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske (2014-2019. godine). Cilj ove strategije je bio da doprinese jačanju preventivne politike i politike suzbijanja nasilja u porodici, uz dosljednu primjenu svih zakona (porodičnih, krivičnih, prekršajnih i dr.), kao i preispitivanje kaznene politike u smislu da se nasilje u porodici tretira kao djelo iste društvene opasnosti kao i svako drugo krivično i prekršajno djelo i uvođenje standarda propisanih Konvencijom o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Tome treba da doprinese efikasna, zakonita, blagovremena i kvalitetna primjena zakona donijetih u okviru Republike Srpske, i to: a) Porodičnog zakona, b) Krivičnog zakonika, c) Zakona o prekršajima i d) Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. U toj kontinuiranoj i sistematskoj aktivnosti su od posebnog značaja i odgovarajuće odredbe Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske⁶. Naime ovaj zakon propisuje: a) mjere zabrane posjećivanja određenih mjesta ili područja i b) mjere zabrane sastajanja sa određenim licima. Ove mjere se, na prijedlog stranke ili branioca, mogu izreći i u slučaju nasilja u porodici. One se mogu izreći u sljedećim situacijama: a) u fazi istrage (kada ih izriče sudija za prethodni postupak), b) nakon podizanja optužnice (od strane sudije za prethodno saslušanje) i c) nakon dostavljanja predmeta sudu (mjere izriče sudija ili predsjednik vijeća).

Zakon propisuje i ograničenja u pogledu sadržaja mjera zabrane. Tako se: a) mjerama zabrane ne može ograničiti pravo osumnjičenog ili optuženog da živi u svom domu u Bosni i Hercegovini i b) da se nesmetano viđa sa članovima svoje porodice i bliskim srodnicima, ali samo u Bosni i Hercegovini ili samo na mjestu određenom u zabrani napuštanja boravišta, osim kada se postupak vodi zbog krivičnog djela učinjenog na štetu člana porodice ili bliskih srodnika.

5. Krivičnoprocesni aspekti nasilja u porodici

Krivični postupak koji se vodi u slučaju izvršenja krivičnog djela nasilja u porodici je opšti i redovan oblik procedure koji se pokreće i vodi kao i svaki drugi postupak. Zakon o krivičnom postupku

⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21.

usvojen je na državnom nivou⁷, na nivou entiteta (Federacije Bosne i Hercegovine⁸ i Republike Srpske) i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine⁹, a njegovi osnovni dijelovi isti su u prvom stepenu. Prva faza podrazumijeva istragu, stadijum optuživanja, glavni pretres i donošenje i objavljivanje presude. Istrazi prethode predistražne radnje koje imaju svrhu otkrivanja djela i počinioca i prikupljanja dokaznog materijala. Kada je riječ o nasilju u porodici, u toku postupka dolaze do izražaja određene specifičnosti koje određuju krajnju odluku u predmetu. Specifičnosti se javljaju već kod prve intervencije o prijavi slučaja, zatim u fazi istrage i na kraju u glavnom pretresu.

5.1. Policija

Policija ima važnu ulogu u sprječavanju i blagovremenom prijavljivanju počinjenog djela nasilja u porodici. U najvećem broju slučaja ona je prva u kontaktu kako sa žrtvom, tako i sa nasilnikom. Od izuzetne važnosti je da policija reaguje već kod prve prijave nasilja u porodici kako se ne bi desila teža povreda ili smrt.

Od ponašanja policije zavisi da li će se slučaj kvalitetno pripremiti za eventualni sudski proces. Policija koja interveniše neposredno po saznanju ili prijavljivanju slučaja nasilja u porodici ima složen zadatak, jer pored standardne kriminalističke obradi radi prikupljanja relevantnih informacija i dokaza, mora preduzeti i određene radnje u cilju zaštite žrtve.

S obzirom na to da se dokazi moraju detaljno prikupiti, jer policija izlazi na lice mjesta - važan je svaki detalj. Nasilje u porodici spada u red delikata kod kojih je od velikog značaja izjava koju daje žrtva u ulozi svjedoka. Međutim, kod nasilja u porodici se izjava svjedoka - žrtve često mijenja u odnosu na ono što je prvobitno kazano, pa bi policija morala već na samom početku prikupiti više dokaznog materijala u vidu materijalnih dokaza. To podrazumijeva potrebu da se izvrši uviđaj na mjestu događaja, izuzmu svi tragovi radi vještačenja, žrtva pod obavezno uputi na fizički pregled radi pribavljanja potrebne medicinske dokumentacije o nađenim povredama i sl. Ovom će se pristupiti samo u slučaju fizičkog nasilja, ali kad se govori o drugim vidovima nasilja unutar porodice, iskaz žrtve je nezamjenjiv.

Posebno je pitanje kako pristupiti izjavi djeteta u ulozi žrtve i kao svjedoka, znajući da je djecom lako manipulirati iz razloga njihove nedovoljne psihičke zrelosti. U tom kontekstu u praksi se sugeriše da se sa djecom nikako ne vodi razgovor u prisustvu osumnjičenog, jer se smatra da to može izazvati osjećaj straha i stida, ali i nesigurnosti djeteta.

U okviru policije postoje posebni odjeli koji se bave samo problemom nasilja u porodici. Pripadnici policije bili su učesnici specijalizovanih edukacija povodom nasilja u porodici koje su organizovane u oba bh. entiteta. Zahvaljujući ovim edukacijama, primjećeno je povećanje njihove senzibilnosti za problem nasilja u porodici i efikasniji pristup u pružanju pomoći ženama i djeci žrtvama nasilja u porodici. Radionice su pospješile da se identifikuju brojne predrasude i stereotipi o nasilju u porodici među pripadnicima policije i pospješena je bolja saradnja sa ostalim državnim institucijama i nevladinim organizacijama.

Početkom 2005. godine većina policijskih uprava u oba entiteta uvela je obavezu da se vodi statistika o djelima koja se razvrstavaju po rodnosti i vrsti počinjenih djela. Ova obaveza je uvedena na osnovu odredbe Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini¹⁰. Član 22 stav 1 ovog zakona obavezuje da svi statistički podaci i informacije koje se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim organima na svim nivoima, javnim službama i ustanovama, državnim i privatnim preduzećima i ostalim subjektima - moraju biti prikazani po polu. Svi ostali statistički podaci i informacije moraju biti sastavni dio statističke evidencije i dostupni javnosti. Njihovo prikupljanje se vrši po zakonskoj proceduri i po pravilima kriminalističke struke.

5.2. Istraga i postupak stavljanja pod optužbu

⁷ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 53/09, 93/09, 72/13 i 65/18.

⁸ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13, 59/14 i 74/20.

⁹ „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 34/13 - prečišćeni tekst i 27/14, 3/19 i 16/20.

¹⁰ „Službeni glasnik BiH“, broj 102/09.

Istraga se vodi od strane tužioca, ali u njegovoj nadležnosti je da može ovlastiti ovlaštene službene osobe da provedu istražne radnje vezane za određeni slučaj. U slučaju da se istraga neće provoditi, tužilac je dužan o tome obavijestiti i oštećenog i podnosioca prijave.

Problemi u istrazi su specifični kad je riječ o krivičnim djelima vezanim za nasilje u porodici. Najprije, svjedok žrtva nasilja daje nerijetko oprečne iskaze policiji i tužiocu što tužioca dovodi u nezahvalnu situaciju, jer je tada oslonac traži u drugim dokazima kojih je često malo i nedovoljni su za stepen osnovanosti sumnje u mjeri za podizanje optužnice. Dalje, ni koliko-toliko konzistentan iskaz svjedoka oštećenog dat policiji i tužiocu, nije garancija istog takvog iskaza pred sudom na glavnom pretresu. Ovi problemi potvrđuju ogroman značaj sveobuhvatnosti kriminalističke obrade i prikupljanja dokaznog materijala od strane policije.

Tužioci bi u predmetima nasilja u porodici trebali postupati hitno jer u najvećem broju slučajeva osumnjičeni i žrtva žive u istom domaćinstvu, što predstavlja rizik nastavka vršenja nasilja. Osim toga, optužnica za počinjeno djelo nasilje u porodici ne bi trebala da se zasniva samo na iskazu žrtve, nego bi trebalo pribaviti i dodatni dokazni materijal. Važno je prikupiti i dokaze koji se odnose na naknadu štete za žrtve u vezi sa učinjenim krivičnim djelom.

Kada su u pitanju mjere zabrane koje su propisane zakonima o krivičnom postupku, svrha izricanja ovih mjera se sastoji u osiguranju prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog u krivičnom postupku te njegovog uspješnog vođenja - za razliku od zaštitnih mjera iz entitetskih zakona o zaštiti od nasilja u porodici koje su primarno usmjerene na zaštitu žrtve nasilja u porodici. Druga razlika između ove dvije mjere jeste što mjere zabrane predlaže tužilac, a određuje sud u krivičnom postupku, dok se zaštitne mjere predlažu i određuju u okviru druge procedure tokom krivičnog postupka. To u praksi znači da tužilac može da predloži, a sud da odredi neku od mjera zabrane, nezavisno od toga da li je izrečena i da li se primjenjuje neka od zaštitnih mjera iz zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Zaštitne mjere iz zakona o zaštiti od nasilja u porodici nije moguće provoditi dok se lice kojem se te mjere određuju nalazi u pritvoru ili je na drugi način lišen slobode u toku trajanja krivičnog postupka.

5.3. Glavni postupak

Na glavnom pretresu se odvija postupak izvođenja dokaza, što podrazumijeva i saslušanje žrtve nasilja u svojstvu oštećenog. Poželjno je da sud koristi audiovizuelna sredstva prilikom ispitivanja žrtve na glavnom pretresu kako bi se ublažile traumatske posljedice sudskog postupka za žrtvu ili spriječilo ponižavajuće ispitivanje žrtve. S tim u vezi, sud je dužan da tokom postupka izvrši procjenu rizika za žrtvu (ozbiljnost situacije, rizik od ponavljanja nasilja i sl.), a u svrhu efikasnog upravljanja rizikom tokom primjene zakona i izricanja kazne.

Postupak pred sudom zahtijeva od sudije i predsjednika vijeća, kao i tužioca i branioca optuženog posebnu pažnju kada se radi o slučaju nasilja u porodici. Nedovoljno znanja o ovome problemu, nedovoljna upućenost u međunarodne dokumente i standarde koji su u ovoj oblasti prisutne na međunarodnom nivou, za posledicu ima da se predmeti nasilja u porodici smatraju da su manjeg značaja. Takvo ponašanje se primjećuje i kod tužioca kad vode postupak istrage.

Mediji takođe ovim predmetima daju malo značaja, osim u slučaju senzacionalističkih vijesti, a bez analitičkog i istraživačkog postupka. Sve ovo doprinosi da javnost stvori sliku da nasilje u porodici nema značaj nekog drugog krivičnog djela.

Javnost na glavnom pretresu, kada je u pitanju nasilje u porodici, može se isključiti od strane suda radi zaštite ličnog i intimnog života optuženog ili oštećenog, te zaštite interesa maloljetnika ili svjedoka. Osim toga, pored opšte obaveze suda da pruži zaštitu svjedoku od vrijeđanja, prijetnji i napada, zakonodavac je predvidio i mjere s ciljem zaštite svjedoka uz određene uslove koji mogu biti ispunjeni i u slučaju nasilja u porodici. Ti uslovi su lična sigurnost svjedoka ili sigurnost njegove porodice koja je dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku. Opasnost za porodicu je iz razloga prijetnji, zastrašivanja ili drugih radnji na osnovu kojih kod svjedoka izazivaju strah ili je svjedok ozbiljno traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili svjedok pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim, odnosno dijete i maloljetnik. Nije riječ o kumulativno određenim uslovima niti moraju svi biti ispunjeni, već se na osnovu jednog od njih omogućava primjena posebnih mjera zaštite svjedoka kao što je psihološka, socijalna ili druga pomoć, udaljšavanje optuženog, saslušanje putem tehničkih uređaja i sl. Ove mjere bi trebale da doprinesu

efikasnosti u procesuiranju predmeta. Posebne mjere zaštite daju veći stepen vjerovatnoće da će iskazi o slučajevima nasilja u porodici biti sadržajni i dati više informacija od običnog iskaza.

Žrtva nasilja u porodici može u toku trajanja krivičnog postupka postaviti i imovinskopравни zahtjev. Taj zahtjev u pravilu glasi na naknadu nematerijalne štete zbog nanesenih fizičkih ili duševnih bolova ili zbog pretrpljenog straha. Zahtjev je upravljen na počinioca. Žrtva nasilja koja istakne imovinskopравни zahtjev podnosi i dokaze u pogledu činjenica navedenih u zahtjevu, uz obavezu tužioca da prikupi *ex officio* dokaze o imovinskopravnom zahtjevu koji je u vezi sa krivičnim djelom.

6. Kaznena politika

Uspješnost društvene borbe usmjerene ka prevenciji ili suzbijanju nasilja u porodici kao krivičnog djela zavisi u velikoj mjeri i od adekvatnih kazni. Kada je riječ o nasilju u porodici, adekvatnost kažnjavanja je osjetljivija u odnosu na druga krivična djela iz razloga što se počinilac i žrtva nalaze u neraskidivom odnosu na koju na neposredan način utiče sve što se zbiva kroz sistem društvene reakcije na ovo nasilje.

Kazneni okvir za oblike krivičnog djela nasilja u porodici daje mogućnost širine za pravilnu individualizaciju kazne. Najniža kazna zatvora od 30 dana koja se može izreći počiniocu ovog krivičnog djela je ujedno i najniža kazna ove vrste. U Krivičnom zakonu Federacije BiH¹¹ i Krivičnom zakonu Brčko distrikta BiH¹² za usmrćenje člana porodice kojem je prethodilo dugotrajno i kontinuirano nasilje, predviđena je kazna dogotrajnog zatvora što znači da od najmanje do najveće kazne zatvora postoji širok raspon za izricanje kazne, a to ujedno važi i za propisanu novčanu kaznu. Kada se izvrši usporedba sa drugim krivičnim djelima, uočava se visok stepen harmonizovanosti kaznenih okvira, a to se posebno odnosi na nasilje u porodici i srodna krivična djela protiv života i tijela.

Za najteži oblik krivičnog djela nasilja u porodici kazneni okvir je približno identičan kazni za kvalifikovane oblike krivičnog djela ubistva, odnosno teško ubistvo iz Krivičnog zakonika Republike Srpske¹³. Uz to, u okviru krivičnih zakona Federacije BiH i Brčko distrikta BiH za kvalifikovani oblik krivičnog djela teška tjelesna povreda (čija obilježja upućuju da se čini teško tjelesno povređivanje ili teško narušavanje zdravlja bračnog ili vanbračnog partnera, te roditelja svog djeteta s kojim učinilac ne živi u zajednici) zakonodavac je odredio kazneni okvir koji je identičan za krivično djelo nasilje u porodici zasnovanom na nanošenju teške tjelesne povrede ili teškom narušavanju zdravlja člana porodice, kada je počinilac postupao iz nehata. Dakle, iako se u prvom slučaju radi o umišljajnom deliktu a u drugom slučaju o nehatnom postupanju u odnosu na posljedicu - zakonodavac je predvidio isti zakonski okvir.

Kada se govori o odnosu krivičnog djela nasilja u porodici sa krivičnim djelom laka tjelesna povreda, takođe se mogu uočiti razlike. U predviđenom kaznenom okviru Krivičnog zakona Federacije BiH i Krivičnog zakona Brčko distrikta BiH propisana je kazna zatvora do jedne godine, a istovremeno počiniocu krivičnog djela nasilja u porodici je moguće izreći kaznu zatvora do tri godine, ako je počinjeno krivično djelo prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu. Naime, osim teže posljedice krivičnog djela, laka tjelesna povreda koja se ogleda u vidu povrede fizičkog integriteta (bračnog ili vanbračnog partnera, odnosno osobe s kojom počinilac ne živi ili roditelja djeteta s kojim počinilac ne živi u zajednici) je usmjerila zakonodavca u Federaciji Bosni i Hercegovini i Brčko distriktu BiH da predvidi strožiju kaznu za počinioce koji nasiljem i drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesni integritet ili psihičko zdravlje člana porodice s kojim živi pod istim krovom. U slučaju krivičnog djela nasilja u porodici u odnosu na krivično djelo laka tjelesna povreda - za oslobađanje počinioca od kazne, nije predviđen fakultativni osnov u slučaju da je bio izazvan nepristojnim ili grubim ponašanjem od strane oštećenog.

Ako napravimo osvrt na kazneni okvir krivičnog djela nasilja u porodici i srodnih porodičnih delikata mogu se uočiti male razlike. Tako, npr. za krivično djelo zapuštanje ili zlostavljanje djeteta, odnosno zapuštanje i zlostavljanje maloljetnika, predviđene se kazne kreću u rasponu od novčane kazne do kazne zatvora do pet godina. U slučaju krivičnog djela kršenja porodičnih obaveza zakonodavac daje

¹¹ „Službene novine Federacije BiH“, br. 36/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/2011, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17.

¹² „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 19/20 - Prečišćeni tekst.

¹³ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/17, 104/18 i 15/21.

moгуćnost sudu da pri eventualnom izricanju uslovne kazne poćiniocu naredi da uredno izvršava svoje obaveze zbrinjavanja, vaspitanja i izdržavanja (Babić, Filipović, Marković, Rajić, 2005: 1026, 1620, 1969). Ovakav način je moguće tumačiti kao poseban oblik uslovne kazne s nadzorom.

Isti oblik zakonodavac predviđa i kod krivićnog djela izbjegavanje izdržavanja s tim što se u okviru Krivićnog zakona Federacije BiH i Krivićnog zakona Brćko distrikta BiH predviđa i mogućnost oslobođenja od kaŹnjavanja (Babić, Filipović, Marković, Rajić, 2005: 1027,1970). Ovakav raspon i fleksibilnost nije moguće primijeniti kod krivićnog djela nasilja u porodici.

7. Zaključak

U ovom radu osvjetljen je samo jedan ugao problematike nasilja u porodici koji ne moŹe ponuditi većinu odgovora na pitanja koji se odnose razumijevanje i savladavanje nasilja u porodici. U svakm slućaju, zdrava i usklaćena porodica predstavlja dobru osnovu za razvoj društva u cjelini. S druge strane, nove generacije nasilje u porodici vide kao normalan način ponašanja u svom svakodnevnom životu i rješavanja napetosti i frustracija. Na ovaj način i po ovom obrascu se stvaraju nove generacije nasilnika, ali i Źrtava nasilja.

Odgovorne institucije Bosne i Hercegovine su svjesne samog problema, ali i opasnosti koje proizvodi nasilje u porodici. Ali, bitne promjene u stavu drŹave i društva o ovom pitanju neće biti učinjene samo provoćenjem odgovarajućih zakonskih odredbi. Pored toga, pitanje nasilja u porodici dobilo je svoje kriminološko znaćenje i prepoznato je kao vaŹan socijalni problem.

Ključ uspjeha leŹi u multidisciplinarnom pristupu i saradnji svih institucija kojima se Źrtve obraćaju za zaštitu. Posebno znaćajnu ulogu u suzbijanju i sprječavanju nasilja u porodici daje i nevladin sektor. Na vrlo profesionalan način pomaŹu Źrtvama nasilja putem savjetovanja, senzibilisanja javnosti, rehabilitacijom, zbrinjavanjem Źrtava nasilja (Źene i djeca) u sigurne kuće, te olakšavajući im teškoće življenja, bućeći im vjeru i nadu u rješavanje njihovih problema.

Kada je u pitanju krivićni postupak za djela nasilja u porodici, uoćava se znaćajan stepen senzibilisanosti tuŹioca za slućajeve ovog krivićnog djela. To je posebno izraćeno u postupcima u kojima je Źrtva nasilja u porodici maloljetna osoba, ali se istovremeno uoćavaju slućajevi pogrešne primjene elemenata odgovarajućeg krivićnog djela što uzrokuje blaŹe kaŹnjavanje njihovih učinilaca.

Naposlijtku, ukoliko slućajevi nasilja nad Źenama i u porodici nisu kaŹnjivi i nema efikasne zaštite od nasilja, to znaći da se nasilje toleriše. Stoga je efikasna pravna zaštita od nasilja preduslov za uspješnu i vjerodostojnu primarnu i sekundarnu prevenciju, a to nije moguće bez jasnog i potpunog zakonskog okvira.

LITERATURA

- Andrus, J., *Entextualizing domestic violence*, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Aranson, J., *Domestic violence*, London, 1996.
- Babić, M., Filipović, Lj., Marković, I., Rajić, Z., *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Misija OSCE u BiH, Sarajevo, 2005.
- Buzawa, E.S., Buzawa, C.G., *Domestic violence*, Thousand Oaks, London, New Delhi, 1996.
- Čović, A., „Značaj ratifikacije Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, *Strani pravni život*, Beograd, broj 3, 2013.
- Davis, R.L., *Domestic violence - facts and fallacies*, Greenwood Publishing Group, 1998.
- Gasmi, G., „Nova Konvencija SE o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja – značaj ustanovljenja evropskih pravnih standarda“, *Strani pravni život*, Beograd, broj 2, 2014.
- Hampton, R.L., *Substance abuse, family violence and child welfare*, Thousand Oaks, 1998.
- Jarić, V., „Doprinos UN u Srbiji zaštiti žena žrtava nasilja u porodici i u intimnim partnerskim odnosima“, *Temida*, Beograd, broj 1, 2015.
- Javier, R.A., Herron W. G., Bergman, Aj., *Domestic violence*, Assessment and treatment, Northvale, N.J. Jason Aronson, Inc., London, 1996.
- Jovašević, D., „Evropski standardi i nasilje u porodici“, *Evropsko zakonodavstvo*, Beograd, broj 45-46, 2013.
- Jovašević, D., Ikanović, V., *Međunarodno krivično pravo*, Banja Luka, 2015.
- Karađinović, N., „Analiza sistema prikupljanja podataka o nasilju nad ženama i preporuke za unapređenje“, *Populacijski fond UN-a, Gender Centar Federacije BiH, Agencija za ravnopravnost polova BiH, Gender centar-Centar za jednakost i ravnopravnost polova Republike Srpske*, 2010.
- Konstantinović Vilić, S., „Nasilje u porodici – krivičnopravno regulisanje u Srbiji i praksa Evropskog suda za ljudska prava“, *Pravna klinika za zaštitu prava žena*, Niš, 2013.
- Kovaček Stanić, G., Samardžić, S., „Novine koje donosi Konvencija SE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, Novi Sad, broj 2, 2014.
- Marcus, I., „Redefinisanje koncepta nasilja u porodici kao akta torture ili terorizma u porodici“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, Niš, broj 67, 2014.
- Matijević, A., „Nasilje u obitelji – europski modeli“, *Policija i sigurnost*, Zagreb, broj 2, 2010.
- Odeljan, R., „Nasilje u obitelji - komparativna analiza pravne regulative u zemljama nemačkog govornog područja“, *Policija i sigurnost*, Zagreb, broj 2, 2013.
- Pavišić, B., *Kazneno pravo Vijeća Europe*, Zagreb, 2006.
- Pavišić, B., Bubalo, T., *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, 2013.
- Petrić, N., Vidović, G., Žigić, R., *Analiza usklađenosti zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske sa međunarodnim standardima*, Banja Luka, 2012.
- Petrić, N., Husić, S., Šiljak, I., *Priručnik za praćenje primjene Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici*, Banja Luka, 2018.
- Petrović, B., Jovašević, D., *Međunarodno krivično pravo*, Sarajevo, 2010.
- Samardžić, S., „Pravni mehanizmi zaštite žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima na nivou EU i Srbije“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, Novi Sad, broj 4, 2012.
- SchorNSTein, S.L., *Domestic violence and health care, What Every Professional Needs to Know*, Sage Publishing, London, 1997.
- Sijerčić-Čolić H., Hadžiomerađić M., Jurčević M., Kaurinović D., Simović M., *Komentari zakona o krivičnom/ kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Misija OSCE u BiH, Sarajevo, 2005.
- Simović, M., Jovašević, D., Mitrović, L., Simović, M., *Maloljetničko krivično pravo*, Grafomark Laktaši, 2021.
- Simović, M., Simović, M., *Prekršajno pravo Federacije Bosne i Hercegovine*, Grafomark, Laktaši, 2020.
- Simović, M., Simović, V., *Krivično procesno pravo, uvod i opšti dio, peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Bihać, Pravni fakultet, 2019.
- Simović, M., Jovašević, D., *Leksikon krivičnog prava Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2018.

Simović, M., Simović, V., *Krivično procesno pravo II (Krivično procesno pravo - posebni dio), 4. izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Pravni fakultet, Istočno Sarajevo, 2018.

Simović, M., Jovašević, D., Simović, M., *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Centar za vještačenje „Zenit“ Banja Luka, 2016.

Simović, M., Jovašević, D., *Bibliografija krivičnog prava Bosne i Hercegovine 1914–2014*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj. 162, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 4, Sarajevo, 2015.

Simović, M., Blagojević, M., Simović, V., *Međunarodno krivično pravo, 2. izdanje*, Pravni fakultet, Istočno Sarajevo, 2013.

Tejić, M., Nikolić Ristanović, V., Dokmanović, M., *Pravna regulativa o nasilju u porodici u Srbiji i međunarodni standardi*, Novi Sad, 2007.

DOMESTIC VIOLENCE IN INTERNATIONAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL ASPECTS OF THIS VIOLENCE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Prof. dr Vladimir M. Simović

Prosecutor of the Prosecutor's Office of Bosnia and Herzegovina and Associate Professor at the Faculty of Security and Protection, Independent University in Banja Luka and Faculty of Law, University Vitez in Vitez

Academician prof. dr Miodrag Simović

Vice president of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, Full Professor of the Faculty of Law of Banja Luka University and Full Member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina

Abstract: *Domestic violence, as a specific social phenomenon, a criminological phenomenon, but also a difficult form of violence, has only recently attracted the attention of the international community, but also of legislators in some countries, as well as the attention of competent state bodies, professionals and the public in general. This is understandable because these are specific, often perfidious, more or less covert forms of physical, psychological, economic, sexual or similar violence between close relatives or persons in a partnership.*

Nevertheless, it is only at the beginning of this century in Bosnia and Herzegovina that organized social efforts are made to prevent and suppress these forms of illegal, illicit, prohibited behavior between members of the same family or family community, regardless of whether the relationship is based on blood or adoptive relationship. Violence in the family or family community in Bosnia and Herzegovina is regulated by family laws, criminal laws and laws on protection from domestic violence. These legal solutions define the concept, content and characteristics, as well as the forms and types of manifestations of violence in the family or family community, as well as the system of preventive and repressive (criminal and misdemeanor) measures for its prevention and suppression. These provisions are based on a number of relevant international documents.

Key words: *violence, family, criminal proceedings, international standards, Bosnia and Herzegovina.*